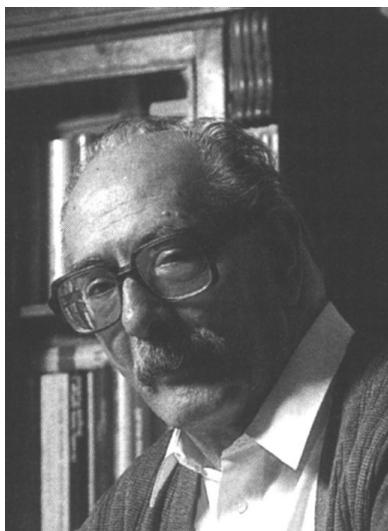

Razgovor s prof. dr. Hrvojem Matkovićem u povodu 80. godišnjice njegova života

Razgovarao Stjepan Matković
Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Stjepan Matković: Već dugo, gotovo pedeset godina, živite i radite u Zagrebu. Rođeni ste u Šibeniku, gdje su živjeli Vaši roditelji, pa nam za početak recite nešto više o Vašem podrijetlu, djetinjstvu i školovanju.

Hrvoje Matković: Da, rođen sam u Šibeniku 12. listopada 1923., u gradu koji se smjestio u slikovitom zaljevu na utoku rijeke Krke u more, gradu brojnih kulturnih spomenika, među kojima se posebno ističe katedrala sv. Jakova. Potječem iz obitelji Matkovića koja je živjela u najstarijem dijelu grada zvanom Dolac. Moj otac Paško bio je najmlađe dijete u brojnoj obitelji u kojoj su uz njegova oca Grgu i majku Anticu bila još i očeva četiri brata i tri sestre. Moj djed Grgo bio je bačvar i imao je bačvarsku radionicu u blizini crkve sv. Dominika koja se nalazi uz obalu, oko stotinjak metara zapadno od katedrale. Prema obiteljskoj usmenoj predaji naš prvi poznati predak bio je također bačvar imenom Ivan Marija koji se u Šibenik doselio iz nekog mjesta u okolici Rijeke. Moja novija saznanja upućuju na Kastav u kojem su u prošlosti mnogi stanovnici bili poznati bačvari. Oni su u jesen u doba berbe odlazili na sezonski rad uz mjesta duž jadranske obale, pa se jedan od njih trajno naselio u Šibeniku (vjerojatno je to bio spomenuti Ivan Marija koji se spominje u dokumentima u šibenskom Arhivu). No pouzdano sam utvrdio da je moj pradjed (a to je otac mojeg djeda Grge) bio Josip Matković, da je živio u 18. st. i da je bio nastanjen u šibenskom predjelu Dolac. Je li on bio sin Ivana Marije, za sada nisam mogao utvrditi, ali je posve sigurno da su Matkovići u Šibeniku od 18. stoljeća. Kako obitelj Matković nije imala zemljišnog posjeda, svi su njezini muški članovi izučili različite zanate. Pri tome je prvi sin uvijek

prof. dr. Hrvoje Matković

bio bačvar. Zato je i najstariji brat mojega oca (a moj stric) Vice bio bačvar. Ostala očeva braća bili su: drvodjelac, tapetar, graditelj čamaca. Moj, pak, otac bio je mehaničar i radio je u Ložionici državnih željeznica u Šibeniku.

Moja majka Katica rođena Mrđe potječe također iz brojne obitelji (imala je četiri brata i dvije sestre). Ne znam kada su Mrđini došli u Šibenik, ali znam da potječu iz Mrđine Drage iza brda Trtra u zaleđu Šibenika. Tako sam ja i s očeve i s majčine strane duboko ukorijenjen u šibenski kraj, odnosno u Šibenik, u kojem sam rođen i u kojem sam proveo djetinjstvo i mladenačko doba do studija. Moja je majka bila kućanica i naša peteročlana obitelj (osim roditelja i mene tu su još i moje dvije sestre Mira i Jasna) živjela je skromno od očeve plaće. Budući da sam uz stariju sestru naučio sva slova i brojeve (do 20), majka me je uspjela upisati u prvi razred osnovne škole kada sam imao šest godina. Kad sam uspješno završio osnovnu školu i položio prijamni ispit za upis u gimnaziju (tada se polagao po tadašnjim školskim propisima), započelo je moje gimnazijsko doba, koje je trajalo osam godina.

Dobro se sjećam svih mojih učitelja u osnovnoj školi, koje smo svake školske godine mijenjali, a i mnogih dogodovština, dakako, ugodnih i neugodnih. Ovim posljednjima pripada i jedna koju cijeli život dobro pamtim, a kojoj sam pravi smisao shvatio tek mnogo godina kasnije zahvaljujući i mojoj struci. Bilo je to u prvom razredu osnovne škole kada je nekoliko učenika za postignuti najbolji uspjeh u početnom čitanju trebalo za nagradu dobiti poveću sliku »vladike Josipa Jurja Strossmayera«, kako je to najavio naš učitelj. Slika se učenicima uručivala na Strossmayerov dan na školskoj svečanosti, a učitelj je unaprijed najavio tko će sliku dobiti. Među njima sam bio i ja. No, taj je zimski dan u Šibeniku puhala snažna bura i bilo je neugodno hladno, pa me majka nije pustila da idem na svečanost uvjeravajući me da ću sliku dobiti sljedeći dan kad dođem u školu. Međutim, kako nisam bio nazočan svečanosti, učitelj je meni namijenjenu sliku jednostavno predao drugom učeniku koji nije bio predviđen za nagradu. Tako sam ostao bez slike ispod koje je bilo napisano da je to »vladika J. J. Strossmayer«, dakako, duboko povrijeđen i tužan, okrivljujući za to moju majku, a ne nepedagoški postupak mog učitelja. Moji su roditelji, doduše, okrivljavali učitelja, ali mnogo su više grdili one koji su biskupa Strossmayera pretvorili u vladiku, što meni tada nije bilo jasno. Mnogo kasnije sam utvrdio zašto je biskup Strossmayer postao »vladika«. Naime, bilo je to početkom 1930. godine u vrijeme šestosiječanjske diktature kad je režim Strossmayera preimenovao u vladiku (a to je naziv za pravoslavnog crkvenog dostojanstvenika koji po hijerarhiji odgovara katoličkom biskupu) i kad je Strossmayer slavljeno – posve netočno – kao začetnik i protagonist integralnog jugoslavenstva koje je postalo ideološka podloga Aleksandrove diktature, a iza koje se skrivala velikosrpska hegemonija.

S. Matković: Nakon osnovne škole nastavili ste pohađati gimnaziju. Kakva su Vaša sjećanja na gimnazijske dane u Šibeniku? Očito je i tada bilo događanja, koja su trajno ostala u Vašem sjećanju.

Hrvoje Matković: Prijelaz iz osnovne škole u gimnaziju događaj je koji znači veliku cenzuru u životu dječaka pa ostavlja dubok trag u sjećanju. Nova sre-

dina, novi suučenci, novi školski prostor, predmetna nastava i mnogo profesora umjesto jednog učitelja. Sve je to na mene djelovalo i izazivalo uzbuđenja. Snažan dojam na mene učinio je razrednik prvog razreda, u koji sam bio raspoređen, prof. Ćiro Gamulin, koji nam je predavao prirodopis. Visok, elegantan, iako mlad već prilično prosijed, srdačan i brižljiv predstavljao je za mene veliki autoritet. No već sljedeću školsku godinu bio je premješten u jednu splitsku gimnaziju. U Splitu je za vrijeme talijanske okupacije doživio tragičnu sudbinu. Suprotstavljajući se nasilnoj talijanizaciji i fašizaciji bio je uhićen, mučen i ubijen u fašističkom zatvoru.

Inače, tijekom osam godina mnogi su nam vrijedni i sposobni profesori predavali različite predmete dajući značajan prilog i mojem općem obrazovanju i neosporno utječući na moje formiranje. Prisjećam se npr. Frane Dujmovića, Marka Marinčića, Anke Milošević pa Stipe Boškovića i posebno Ante Šupuka. On nam je u višim razredima predavao hrvatski jezik i književnost na način koji me oduševljavao. Izvrsno je ocrtavao likove pojedinih književnika i pojavu različitih književnih smjerova. Njegovo iscrtavanje političkih i društvenih prilika pojedinih razdoblja kao i opisi životnih preokupacija koje su utjecale na literarno stvaralaštvo plijenili su moju pozornost i poticali moj interes za književna djela. Tada sam, zahvaljujući poticajima profesora Šupuka, vrlo mnogo čitao i odlazio skoro svaki drugi ili treći dan u Gradsku knjižnicu po novu knjigu.

Pitali ste me za događaje koji su pratili naše odrastanje. Bilo je doista mnogo događaja koji su pratili naše mladenačke dane od kojih su neki bili i vrlo burni i nisu mogli proći pokraj nas nadobudnih gimnazijalaca. I što smo postajali stariji sve smo se više za njih zanimali, o njima razmišljali i zauzimali svoja stajališta. Dovoljno je spomenuti da sam gimnaziju pohađao od 1933. do 1941. godine, a to je bilo razdoblje burnih događaja i promjena kako u kraljevskoj Jugoslaviji, tako i na svjetskoj sceni. Bio sam u drugom razredu gimnazije kad je u Marseilleu ubijen kralj Aleksandar. Tada sam i prvi put čuo za Antu Pavelića i ustašku emigrantsku organizaciju. Za nas nižeškolce bilo je najvažnije da je škola prekinula rad i da nije bilo nastave (koliko se sjećam dva tjedna). Sjećam se crnih zastava na svim kućama, a posebno da su sve žarulje u uličnoj rasvjeti u Šibeniku (a tada je to bio mali grad za razliku od današnjeg Šibenika) bile prekrivene crnom prozirnom tkaninom, što je navečer stvaralo sumoran pa i za nas dječake pomalo zastrašujući ugođaj i tmurnu atmosferu. U kući se mnogo raspravljalo o atentatu i ja sam iz tih razgovora starijih saznavao o pojedinostima atentata i atentatorima. Slušao sam da mi Hrvati i ne trebamo previše žaliti za kraljem koji je kriv za naš težak položaj koji će se očito promijeniti.

Premda nismo sustavno pratili političku situaciju, niti smo je do kraja razumjeli, svi smo znali za dr. Mačeka koji je predvodio Hrvate u borbi protiv srbijanske prevlasti. Znali smo da je 1935. on nositelj opozicijske liste na skupštinskim izborima (nositelj vladine liste bio je Bogoljub Jeftić) i znali smo da će u našoj široj obitelji odrasli muškarci glasovati za Mačekovu listu. Kao što je poznato izbori su se provodili javnim (usmenim) izražavanjem

na biralištu. Birač je morao glasno izjaviti za koju listu glasuje. Moj je otac od ranije bio radićevske orijentacije i glasovao je za opozicijsku listu (za izborni kotar Šibenik kandidat opozicije bio je dr. Šime Vlašić). Sjećam se dobro da je nekoliko dana poslije izbora otac dobio poruku od vladinih pristaša da će biti premješten u Makedoniju i da je već za njega napisan dekret. Otac je, naime, radio u Ložionici koja je bila pogon državnih željeznica, pa je tamo s ostalim djelatnicima dobio strogu preporuku da svi glasuju za vladinu listu. Već su se tada unaprijed najavljivale represije za one koji glasuju za opoziciju. U kući je nastala konsternacija. Raspravljalo se ima li smisla ići u tako daleki kraj, kako će se djeca dalje školovati, kako ćemo uopće dalje živjeti itd. Neko smo vrijeme živjeli u iščekivanju, ali se nije ništa dogodilo. Otac je ostao na svom mjestu, a ja sam kao dvanaestogodišnjak upamtio izbore kao ozbiljan događaj koji je mogao iz temelja promijeniti moj životni tijek.

Susret s razrednim kolegama iz šibenske gimnazije u listopadu 1995. S lijeva na desno: dr. Zvonko Krajina, dr. Jere Jareb, Zvonko Kutija i dr. Hrvoje Matković

Sve što se događalo poslije petosvibanjskih izbora 1935. na širim prostorima jugoslavenske države i u Hrvatskoj odražavalo se i u Šibeniku. Mi gimnazijalci postupno smo odrastali i sve bolje razumjeli politička kretanja. U trajnom sjećanju ostao mi je prizor kada su se u doba namjesništva ponovno zavijorile hrvatske zastave (njihovo isticanje bilo je zabranjeno šestosiječanjskom diktaturom, a vijorile su se samo jugoslavenske). Uoči Mačekova rođendana u srpnju 1935. šibenske kuće i trgovine okitile su se hrvatskim trobojnicama. Bio sam kraj crkve sv. Ivana u središtu grada kada se na barjaku učvršćenom na balkonskoj ogradi podizala hrvatska zastava. Tada je jedan stariji Šibenčanin

s tradicionalnom šibenskom crvenom kapom na glavi kleknuo nasred ulice i uzdigao raširene ruke prema hrvatskoj trobojnici kličući slobodnoj Hrvatskoj i dr. Mačeku. Bio je to dirljiv prizor, izraz silnog uzbuđenja, kojim je taj jednostavni, mali čovjek iskazao svoju nadu u hrvatsko bolje sutra.

U godinama koje su slijedile aktualizirano je hrvatsko pitanje, a politički događaji su potvrđivali stalno jačanje hrvatskog nacionalnog pokreta. To su potvrdili i sljedeći skupštinski izbori 1938. koje je provodila vlada Milana Stojadinovića. Uslijedio je pad Stojadinovićeve vlade i početak pregovora Cvetković-Maček. Tada smo već bili višeškolci, pa smo s većom ozbiljnošću i interesom pratili te događaje. Doduše, informacije su bile škrte, jer radio se tek pojavio (i to u imućnijim kućama), a novine smo pratili na osobit način. Na Poljani uz kavanu Frleta (danas je na tom mjestu ostakljeno zdanje, bivši Dom JNA, sada namijenjen preuređenju u Gradsku knjižnicu) bio je kiosk s izloženim stranicama dnevnih novina koje su u Šibenik stizale jutarnjim brzim vlakom. Tu smo se na putu prema školi svako jutro zaustavljali i čitali naslove ili pojedine tekstove ponajviše u zagrebačkom »Hrvatskom dnevniku« i »Novostima«. Novine su objavljivale vijesti o najnovijim događajima u nas i u svijetu (one najvažnije obično su u naslovu bile ispisane crvenim slovima!). Sjećam se uzbudljivih vijesti o građanskom ratu u Španjolskoj i napadu Italije na Etiopiju, pa ekspanzionističkim akcijama Njemačke popraćene karakterističnim slikama Adolfa Hitlera s uzdignutom desnom rukom i ešalonima njemačke vojske koje su nagoviještale tmurne dane. Pratili smo i tijekom dogovaranja između Cvetkovića i Mačeka s posebnom pozornošću, pa se dobro sjećam nacionalne euforije koja je zahvatila Šibenik nakon vijesti o potpisivanju sporazuma i uspostavi Banovine Hrvatske. Bio sam i na velikom skupu na obali kada je Šibenik posjetio ban dr. Ivan Šubašić, koji je tada održao govor s terase hotela »Krka«.

Promjene koje su tada nastale osjetile su se i u školi. Nakon dugog direktorovanja u gimnaziji dvaju Srbina (Svetislav Banica i Marko Triva), direktorsko mjesto preuzeli su Hrvati – najprije Jakša Herceg i potom Jerko Mirić. Sjećam se da su tada bili zamijenjeni beogradski udžbenici književnosti i povijesti. U osmom razredu dobili smo novi udžbenik povijesti čiji je autor bio zagrebački profesor dr. Stjepan Srkulj i u kojem su bili obrađeni i najnoviji događaji (uspostava Banovine Hrvatske), a u ilustrativnom dijelu bile su i slike Stjepana Radića i dr. Vladka Mačeka te bana Ivana Šubašića. Taj udžbenik sačuvao sam do danas.

Završni, osmi razred gimnazije pohađali smo školske godine 1940./41. kada je već tekla druga godina svjetskog rata. Približavao se kraj našeg gimnazijskog školovanja, ali naša generacija maturanata unatoč burnim događajima u međunarodnim odnosima (početak Drugog svjetskog rata) nije ni slutila što nas sve uskoro čeka.

S. Matković: Spominjete Drugi svjetski rat. Trajao je punih šest godina, pa su u tom razdoblju velike promjene i krvavi sukobi zahvatili i našu domovinu. Možete li nam reći kako ste doživjeli i proživjeli to teško razdoblje?

Hrvoje Matković: Kronologija Drugog svjetskog rata dobro je poznata. Ratni vihor zahvatio je i Jugoslaviju, a moja generacija je upravo bila pri kraju osmog razreda. Premda je od tih dana prošlo već šezdeset godina, dobro se sjećam svih pojedinosti koje su se događale oko nas i s nama. Sjećam se nedjelje 6. travnja 1941. kada je izvršen napad na Jugoslaviju. Bili smo na nedjeljnoj školskoj misi u katedrali sv. Jakova. Pred kraj obreda, posve neuobičajeno, obratio nam se kateheta don Ante Letinić s nekoliko riječi. Sumornim glasom rekao nam je (po sjećanju) da živimo u teškim vremenima i da su pred nama velika iskušenja. On, kao naš vjeroučitelj, saziva božju pomoć i moli Svemogućega da nas čuva od svakog zla. Tada nas je zamolio da kleknemo, a on nas je znakom križa blagoslovio. Svi smo bili začuđeni i nismo znali što to sve znači. Nakon završetka mise krenuli smo – kao i svake nedjelje – do šetališta Poljane. Tu smo saznali najnovije vijesti, tj. daje toga jutra u ranu zoru bombardiran Beograd i da su Njemačka i Italija napale Jugoslaviju. Dakle, ratu je počeo i u »našem dvorištu«.

Ono što je sljedećih dana slijedilo, događalo se filmskom brzinom: brzo napredovanje fašističkih vojski, 10. travnja proglašenje NDH, kapitulacija jugoslavenske vojske, bijeg vlade i kralja u inozemstvo, okupacijske vojske zaposjedaju sve dijelove bivše države, organiziranje ustaške države, njemačke i talijanske vojne snage na tlu Hrvatske. Uskoro se javlja i antifašistički pokret, otpor okupatoru praćen podjelama i krvavim obračunima suprotstavljenih vojski koje su nastupale u ime različitih ideologija, političkih smjerova i programa.

Odmah nakon izbijanja rata škole su prestale s radom. Generacija maturanata, kojoj sam i ja pripadao, prekinula je pripremanje za završni čin koji trebao označiti kraj našega gimnazijskog školovanja. Dobili smo potvrdu o završenom osmom razredu i nismo polagali maturu (ta nam je potvrda vrijedila kao maturalna svjedodžba!). Budući da je Šibenik prema Rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941. pripojen Italiji, znatan dio nas šibenskih maturanata otišao je u Zagreb da nastavi studije. Svi ti događaji značili su ne samo veliku cenzuru u mojem životu, već su ubrzali i moje sazrijevanje. Vrijeme puno uzbuđenja, ali i neugodnosti, moralo je ostaviti duboke tragove. Aneksija Dalmacije navela je moje roditelje da napuste Šibenik i da prijeđu u NDH. Našao sam se u novoj sredini okružen novim ljudima i u posve drugačijim okolnostima nego što sam zamišljao moje studentske dane.

S. Matković: Studirali ste povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kasnije, nakon završenog studija, započelo je i Vaše bavljenje znanstvenim radom. Zbog čega ste se odlučili za povijest? Što Vas je navelo na bavljenje povijesnom znanošću? Koji su naši povjesničari najviše utjecali na Vaše znanstvene formiranje?

Hrvoje Matković: Premda sam u vrijeme gimnazijskog školovanja uspješno svladavao sve predmete, ipak su mi veći interes pobuđivali povijest i književnost. Očito su u tome imali udjela i moji profesori. Zanimljivo je napomenuti da me ta sklonost navela da u šestom razredu gimnazije pišem dramu »Urota zrinsko-frankopanska« (!). Dakle, književni rad s povijesnom

problematikom. Drama je bila zamišljena u 12 slika, od kojih sam napisao šest. Nastavak nije nikada napisan, a šest prvih (pripremljenih) slika i danas imam u svojoj arhivi. Kakva je to bila literatura, možete samo zamisliti. Ipak, ona je na neki način pokazala moje sklonosti i nagovijestila moje buduće životne preokupacije.

Studij povijesti u vrijeme mojeg studiranja bio je podijeljen u tri stupnja: A, B i C predmeti. Pod A i B bili su kolegiji iz opće i nacionalne povijesti, dok su pod C bile pomoćne povijesne znanosti, latinski jezik i jedan predmet po izboru između povijesti umjetnosti, geografije i etnologije. Stari vijek predavao je dr. Grga Novak, srednji vijek dr. Ljudmil Hauptmann, novi vijek dr. Jaroslav Šidak. Stariju hrvatsku povijest predavao je dr. Miho Barada (on je predavao i pomoćne povijesne znanosti), a noviju hrvatsku povijest (od 1527.) do novoga doba dr. Stjepan Antoljak. Svaki od navedenih profesora bio je znanstvenik u pravom smislu riječi i ostavio je trag u hrvatskoj historiografiji. Svaki je imao svoj stil rada i predavačkog nastupa i po tome su se razlikovali. Kao predavači poseban su dojam na studente ostavljali profesori Hauptmann i Šidak, ali su nas u seminarima svi znalački uvodili u istraživački rad, otkrivali nam bit povijesne znanosti i sistematski upućivali u arhivsku građu i njezinu obradu. Nezaboravne su mi ostale analize dokumenata iz starije hrvatske povijesti za vrijeme narodnih vladara koje je s nama na seminaru provodio prof. Barada. Dakako, pouke o obradi pojedinih dokumenata i njihove autentičnosti, te ispravnoj rekonstrukciji događaja davali su nam i drugi profesori. Sjećam se npr. nekih tema koje smo obrađivali s prof. Hauptmannom na seminaru za srednjovjekovnu opću povijest kao što su Klinijevski pokret ili Sukob carstva i papinstva. Ili onih na seminaru za novovjekovnu opću povijest kod prof. Šidaka: Ustanak dekabrista u Rusiji ili 1848. godina u Europi. Bila je to »velika škola« i priprema za budućnost.

Ako je riječ o onom profesoru koji je najviše utjecao na moje znanstveno formiranje, onda je to neosporno prof. Šidak. Njegova dubina poniranja u povijesnu problematiku, predočenje uzroka i posljedica događaja i nadasve sistematičnost u izlaganju i izražavanju te perfekcija kompozicije njegovih radova ostavljali su na mene snažan dojam. Bio sam njegov demonstrator (prije toga prof. Hauptmanna). Imao sam tako priliku da mnogo razgovaram s profesorom Šidakom u njegovu kabinetu, a teme naših razgovora bile su, dakako, ponajviše povijesne. U tim razgovorima bilo je mnogo poduke i upućivanja u literaturu koju je profesor izvrsno analizirao i vrednovao. I u njegovoj bibliografiji ima radova u kojima daje temeljite historiografske osvrtne na djela o nekim ključnim temama iz hrvatske povijesti, a koja to potvrđuju. I poslije završetka studija ostao sam s profesorom u trajnoj vezi i na njegov poticaj surađivao u *Historijskom zborniku* kojemu je bio dugogodišnji glavni urednik. Naša suradnja bila je pojačana u vrijeme mojeg rada na doktorskoj disertaciji kada mi je bio mentor. Naime, iz onoga što sam rekao, uočljivo je da je moja generacija imala doista izvrsne učitelje, ali od svih njih prof. Šidak je imao najviše smisla za uvođenje mladih u znanstveni rad. S mnogo

pedagoškog takta pratio je moje prve tekstove, davao mi savjete i upozoravao na nedostatke koje treba ukloniti.

Nakon završetka studija trebao sam ostati na fakultetu kao asistent i moja je molba već bila u dekanatu. Jednoga dana pozvao me prof. Barada (tada dekan) i priopćio mi da partijska organizacija ne prihvaća moje imenovanje jer da sam za vrijeme rata bio u domobranstvu. Savjetovao mi je da molbu povučem i da je to bolje nego da ona bude odbijena. Učinio sam kako mi je profesor savjetovao. Moj daljnji životni put i znanstveno sazrijevanje krenuli su tada drugim smjerom.

S. Matković: Domobranstvo je, dakle, bilo prepreka da ostanete na fakultetu. Gdje ste, zapravo, bili za vrijeme Drugog svjetskog rata? Kako je teklo vaše znanstveno napredovanje poslije rata, odnosno nakon što ste diplomirali na Filozofskom fakultetu?

Hrvoje Matković: Moj studij, kao i studij svih mojih kolega na Filozofskom fakultetu i na drugim fakultetima, bio je prekinut u ljeto 1944. godine kada je u NDH bila provedena opća mobilizacija pa su i svi studenti bili unovačeni. Vojarna za studente bila je u tadašnjem Zagrebačkom zboru (kako se tada zvao Zagrebački velesajam, a danas je tamo Studentski centar) na Savskoj cesti. Nakon osnovne vojne obuke raspoređeni smo po domobranskim postrojbama na terenu pa sam upućen u 12. pješački zdrug u Karlovac. Kao student dodijeljen sam jednoj satniji na periferiji grada kao pisar bez čina. Tu sam dočekao i kraj rata. Kasnije (1950.) sam bio šest mjeseci »na dosluženju« u JNA u Splitu.

Što se tiče znanstvenog napredovanja, ono je bilo usporeno, ali ne i prekinuto. Otišao sam u srednju školu, ali nisam zanemario znanstveni rad. Moje službovanje u školi (Učiteljska škola u Petrinji, XIII. gimnazija u Zagrebu) privuklo me metodici nastave povijesti, ali sam uz rad u školi i obradu metodičko-didaktičkih problema radio i na obradi povijesnih tema. Godine provedene u Petrinji potaknule su me da se jače zainteresiram za prošlost toga grada, pa je moj rad »Iz prošlosti Petrinje« bio i moj prvi znanstveni prilog (objavljen je u Spomenici Učiteljske škole 1952. godine). Taj je rad prof. Šidak ocijenio vrlo dobrim, što me posebno ohrabrilo i potaknulo da nastavim raditi i na znanstvenom području. Prijelaz u Zagreb pružio mi je povoljnije uvjete za znanstveno usavršavanje i intenzivirao je moj znanstveni angažman. Tada sam ostvario i prvu suradnju s *Historijskim zbornikom* i počeo se baviti novijom hrvatskom poviješću koja me je najviše zaokupljala. Uslijedio je zatim i poziv dr. Dragoslava Jankovića, direktora Instituta društvenih nauka u Beogradu, da obradim Hrvatsku zajednicu, hrvatsku političku stranku iz prvih godina postojanja jugoslavenske države, koja do tada nije bila obrađivana u našoj historiografiji. Taj sam prijedlog prihvatio i sustavno sam prikupljao građu u raznim arhivima (u Zagrebu, Beogradu, Splitu). Napuštanje gimnazije i prijelaz u Povijesni muzej Hrvatske pružili su mi veće mogućnosti za znanstveni rad, što je uz obradu Hrvatske zajednice (objavljena je u *Istoriji XX. veka*, godišnjaku Instituta društvenih nauka u Beogradu 1963.) urodilo i nizom drugih radova i

na kraju izradom i obranom doktorske disertacije (tema je Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature).

S. Matković: Objavljivanje Vaših znanstvenih priloga, kao i doktorske disertacije, bilo je u razdoblju komunističke vlasti. S obzirom na ideološku usmjerenost režima do koje se granice moglo tada ići u pisanju o određenim fenomenima iz područja međunacionalnih odnosa »građanskog društva« ili Drugog svjetskog rata? Kako ocjenjujete rezultate hrvatske historiografije s područja političke povijesti u tom razdoblju, dakako, iz današnje perspektive?

Hrvoje Matković: Komunistička vlast je strogo kontrolirala sva područja života, pa tako i znanstveni rad. Što se povijesti tiče, nju je režim smatrao jednom od značajnijih poluga za ideološko usmjerenje masa, posebno mladih ljudi. Ona je trebala dokazati zakonitosti razvoja društva koje je na putu prema komunizmu stiglo do uspostave socijalizma. Drugim riječima, povijest je trebala opravdati komunistički društveni i politički sustav i dati argumente za opravdanje postupaka režima. Pristup povijesnim događajima morao je biti zasnovan na teoriji historijskog materijalizma. Sve prošle događaje trebalo je smjestiti u zadanu shemu društvenih formacija i objašnjavati sa stajališta sukoba klasa i klasne borbe. Naša generacija školovana je drukčije, ali je morala voditi računa o zadanoj stvarnosti. S druge strane trebalo je čuvati znanstveni dignitet struke i kloniti se politizacije, tj. ugrađivati dnevnu politiku u povijesne događaje. Međutim, bilo je povjesničara i »povjesničara«. Ovi posljednji su povijest stavili potpuno u službu politike, što je neprihvatljivo, i time su izašli iz kruga znanstvenika. Drugi, koji su svoja istraživanja temeljili na arhivskoj građi i koji su vjerodostojno rekonstruirali događaje i djelovanje povijesnih aktera, nastojali su utvrditi stvarne pokretne sile i stvarni utjecaj društveno-ekonomskih snaga na povijesni razvoj. Oni nisu izlazili iz područja znanstvenosti i povijesne znanstvene metodologije, iako su i oni morali činiti određene ustupke režimu, posebno u terminologiji. Bilo je i incidenata, npr. kada su neke povijesne tekstove politički čimbenici ocijenili kao »nemarksističke«, pa po tome i politički sumnjive. Nekima se pridavao epitet »nacionalistički«, što je rezultiralo povlačenjem nekih knjiga iz prodaje. Ipak treba reći da je hrvatske historiografija, unatoč nepovoljnim uvjetima, dala tada niz kvalitetnih radova te da je proširena istraživačka organizacijska podloga (osnivanje nekih instituta, izdavanje časopisa, održavanje znanstvenih skupova). Stasao je i određeni broj mladih istraživača koji su se uspješno odupirali ideološkoj presiji, što je izazivalo nepovjerenje politike prema znanstvenoj historiografiji i sumnjičavost prema povjesničarima uopće (osim prema onima koji su bili »državni povjesničari«, promicatelji ideološke orijentacije povijesti).

Gledajući historiografski rad u cjelini može se uočiti da je srednjovjekovno razdoblje bilo manje obrađivano od dvaju posljednjih stoljeća, ali i da je pozornost režima bila više usmjerena na najnovije razdoblje. Nadalje, neposredno nakon Drugog svjetskog rata najprije je uslijedila obrada antifašističke borbe i povijesti Komunističke partije. Pri tome najveći dio tih obrada i ne potječe iz pera povjesničara i pisane su u trijumfalističkom duhu veličanja pobjedničke

Partije. U njima se gomilaju činjenični podaci, nerijetko sumnjive vjerodostojnosti ili uz svjesno iskrivljavanje stvarnih činjenica i izvođenje pogrešnih zaključaka. U obrađivanju ratnih operacija i bitaka detaljno su se pratila kretanja partizanskih jedinica. Ta je literatura dosegla velike dimenzije, a njezini autori su bili sudionici događaja koji su svojim radovima davali subjektivni biljeg. U drugom razdoblju komunističke vladavine u obradu povijesti Partije i NOB-a uključuju se i povjesničari od struke, pa i ta literatura postupno mijenja obilježje. Neki od njih upuštaju se i u iznošenje dubljih i promišljenijih povijesnih prosudbi dajući objektivniju sliku stvarnih ratnih događaja i izlazeći postupno iz prikaza isključivo vojnih događaja. U tome je predvodio Institut za historiju radničkog pokreta u Hrvatskoj u Zagrebu.

Znakovito je da je 60-ih godina započela i obrada tzv. građanske komponente u prvoj Jugoslaviji te intenzivnija obrada ekonomske povijesti u čemu se posebno isticao tada osnovani Institut društvenih nauka u Beogradu. Direktor tog instituta pozvao je tada i nekoliko povjesničara iz Hrvatske na suradnju povjerivši im obrade političkih prilika u Hrvatskoj između dva rata i posebno djelovanje pojedinih političkih stranaka. Njihovi radovi objavljeni su u godišnjaku Instituta (*Istorija XX. veka*) ili kao posebne monografije. Već sam Vam rekao da sam i sâm surađivao s tim institutom uz Ljubu Bobana, Bogdana Krizmana, Mirjanu Gross, Vinka Antića i dr. Ne samo tematski, već i kadrovski, a posebno pristupom problematici proširene su mogućnosti znanstveno-istraživačkog rada, što je, dakako, u svezi s unutarnjim previranjima na političkoj sceni države.

U završnom razdoblju komunističke vladavine pojavile su se i obrade Nezavisne Države Hrvatske, odnosno Hrvatske u Drugom svjetskom ratu, kao i monografije o djelovanju pojedinih hrvatskih političara. Autori tih obrada bili su hrvatski povjesničari koji svoje tekstove pišu znanstvenom metodologijom. Iz njihova pera potječu i prve kritičke obrade razvoja Komunističke partije te i same socijalističke Jugoslavije. Dakako, u tim obradama nije se mogao mimoći ni problem međunacionalnih odnosa u međuratnom i ratnom razdoblju, a posebno se nisu mogli mimoći hrvatsko-srpski odnosi koji postupno zauzimaju sve značajnije mjesto, pa i u tekstovima o povijesti Partije. Mislim da razloge za to treba tražiti u procesima koji su se tada događali u samoj Partiji (podjele na centraliste i reformiste i slabljenje partijskog nadzora), posebno prodor velikosrpskih elemenata u njezina rukovodeća tijela.

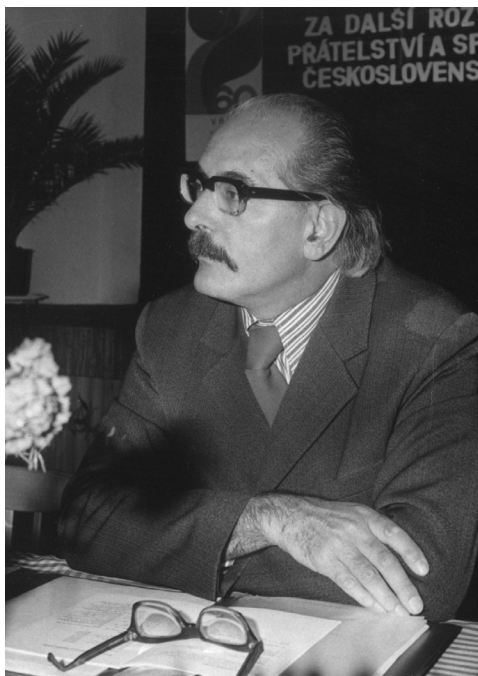
S. Matković: Kakav je u tom razdoblju bio odnos između hrvatske historiografije i historiografije ostalih republika u Jugoslaviji? Primjerice, Vaš rad o Hrvatskoj zajednici, knjige Ljube Bobana Sporazum Cvetković-Maček i Mirjane Gross Hrvatsko-srpska koalicija objavljene su u Beogradu. Koji su razlozi tome? Je li kasnije npr. tijekom 70-ih godina ipak postojala veća autonomija u proučavanju suvremene hrvatske povijesti, institucionalno i u pokrenutim hrvatskim znanstvenim časopisima?

Hrvoje Matković: Na neka Vaša pitanja čini mi se da sam već odgovorio. Ipak, dodat ću još nešto što će sliku o tadašnjem stanju učiniti jasnijom.

Odnos između hrvatske historiografije i historiografije ostalih jugoslavenskih republika mislim da je dugo manje-više bio korektan. Zapravo, sve te historiografije bile su u istom položaju: izložene ideološkom pritisku komunističkog režima i sve su se tom pritisku odupirale kako bi sačuvale dignitet struke. Mnogi povjesničari iz različitih republika međusobno su uspostavljali dobre stručne i kolegijalne veze izmjenjujući informacije o arhivskim fondovima i literaturi. I sâm sam radio u beogradskim arhivima (Arhiv Vojno-istorijskog instituta, Arhiv Jugoslavije, Arhiv Srbije), pa u arhivima u Sarajevu, Ljubljani i drugdje i uvijek sam nailazio na korektan prijam. Bilo je i polemika među stručnjacima za pojedina razdoblja, ali one dugo nisu remetile opće odnose. Međutim, u posljednja dva desetljeća, kada su međunacionalni odnosi u zajedničkoj državi, nastupanjem srpske centralističke velikodržavne ideje, ulazili u sve kritičniju fazu, odrazilo se to i na odnose među povjesničarima. Naime, pojedini srpski povjesničari davali su potporu prodoru velikosrpske ideje iskrivljavanjem povijesnih činjenica koje su trebale opravdati sve izrazitiju agresivnost srpske aktualne politike. To je moralo izazvati reagiranje povjesničara na drugoj strani koji su se smatrali pozvanima da brane povijesnu istinu i da opovrgnu povijesne falsifikate. Poznat je slučaj srpskog povjesničara Vasilija Krestića koji je u jednom svom radu cijeli hrvatski narod proglasio genocidnim navodeći netočne i iskrivljene povijesne podatke. To je izazvalo reakciju hrvatskih povjesničara koji su se argumentirano suprotstavili povijesnim neistinama i zlonamjernosti (o tome je pisao i naš časopis). Pokazalo se (a to su potvrdili i kasniji događaji) da se Krestić udaljio od znanosti i aktivirao u krugu srpskih intelektualaca koji su vršili psihološku pripremu za ono što se uskoro dogodilo – a to je srpska agresija na Hrvatsku.

Što se tiče radova i knjiga, koje smo moji kolege i ja objavili u Beogradu, već sam Vam istaknuo da se to događalo 60-ih godina kada se počeo mijenjati odnos prema tematici povijesnih istraživanja i kad je beogradski Institut društvenih nauka pokrenuo šira istraživanja povijesti 20. stoljeća, pa je u ta istraživanja uključio i hrvatske povjesničare. Mi u Zagrebu tada nismo imali takvu situaciju, a bilo je i u interesu hrvatske historiografije da se obrađuju teme iz hrvatske političke povijesti koje se do tada nisu mogle obrađivati. Time su bila proširena naša znanstvena istraživanja, jer dotadašnji rad na novijoj povijesti – kako sam već rekao – bio je sveden uglavnom na razvoj radničkog pokreta, djelovanje KP u međuratnom razdoblju i NOB. Treba imati na umu da su financijska sredstva bila koncentrirana u Beogradu i da je čelni čovjek Instituta društvenih nauka dr. Janković našao mogućnosti da ih pribavi za opsežan istraživački projekt povijesti Jugoslavije. Ta se povijest nije mogla pisati prije pojedinačne obrade niza tema među kojima je svakako bila i tema položaja Hrvatske u jugoslavenskoj državi. Projekt je uključivao i nastanak jugoslavenske države, a to se nije moglo obraditi bez istraživačkog udjela hrvatskih političara u procesu stvaranja zajedničke države. Dakako, politička previranja i sučeljavanja ne mogu se prikazati bez spoznaja o djelovanju pojedinih političkih stranaka i aktivnosti njihovih prvaka.

O situaciji 70-ih i 80-ih godina već smo nešto rekli, a ovdje ću Vas samo upozoriti da je tada u Zagrebu osnovan i da je djelovao Institut za hrvatsku povijest. Bilo je to početkom 70-ih godina i nije prošlo bez velikog otpora da se ta zamisao ostvari, pri čemu je najveći teret borbe ponio pokojni kolega Boban. Osnivanjem Instituta za hrvatsku povijest omogućeno je i u Zagrebu proširivanje istraživačke problematike, pa se ubrzo pojavio čitav niz monografija u izdanju Instituta. U seriji monografije tiskana je i moja doktorska disertacija Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature. Mnoge manje, ali vrijedne priloge, objavljuje od tada časopis *Radovi* kao glasilo Instituta, što predstavlja značajan prinos hrvatskoj historiografiji. Valja napomenuti da je nastavio s izlaženjem i *Historijski zbornik*, znanstveni godišnjak Povijesnog društva Hrvatske, čiju je znanstvenu razinu konstantno držao prof. Šidak.

Dr. Hrvoje Matković na međunarodnom znanstvenom skupu povjesničara u Třinecu (ČSR) 1977. godine

Postavili ste mi i pitanje je li tada postojala »veća autonomija u proučavanju suvremene hrvatske povijesti«. Mislim da na temelju navedenih podataka možemo tako zaključiti jer se nakon uporne borbe osnovao Institut za hrvatsku povijest, proširena je problematika znanstvenog istraživanja, znatno je povećan opseg povijesne literature. To je nesumnjivo bila posljedica određenih promjena koje su se događale u političkoj situaciji i jače izražene federalizacije državne zajednice. No sukob reformista i centralista u partiji i dalje je trajao, pa su partijske ortodoksne strukture (sada u nešto slabijem intenzitetu) i dalje djelovale i nastojale onemogućiti slobodniju izdavačku djelatnost u Hrvatskoj. Struja koja je i dalje tražila strogi nadzor i indoktrinaciju s vremena na vrijeme je izazivala »slučajeve prodora nacionalizma« i optuživala i povjesničare za subverzivnu djelatnost. Poznat je iz tog vremena slučaj *Hrvatske povijesti i kulture*, svojevrsne enciklopedije u izdanju Školske knjige, u kojoj su surađivali eminentni hrvatski povjesničari i kulturolozi. To je samo jedan primjer sučeljavanja povijesne znanosti i politike, a bilo je i drugih i to u vrijeme kad je, činilo se, partijski nadzor popuštao. No u svakom slučaju možemo ipak utvrditi nešto povoljniji položaj povijesne znanosti nego prije i zabilježiti pojavu niza iznimno vrijednih historiografskih radova.

S. Matković: Sve ovo o čemu razgovaramo događa se u vrijeme postojanja jugoslavenske države kada je i Hrvatska bila jedan njezin dio. Možete li nam reći nešto o tadašnjem shvaćanju jugoslovenstva odnosno kakav je bio utjecaj ideje jugoslovenstva na pisanje hrvatskih povjesničara?

Hrvoje Matković: Pazite, ideja integralnog jugoslovenstva u smislu kako se ono propagiralo u monarhističkoj Jugoslaviji bila je poražena proklamiranjem federalizma kao osnove državnog ustroja druge Jugoslavije. Njezin ustav je značio priznanje nacionalnih individualnosti u zajedničkom državnom okviru. Drugo je pitanje u kojoj je mjeri i je li uopće druga Jugoslavija bila federativna država kako je to istaknuto čak i u njezinu službenom nazivu. Naime, njezina je organizacija vlasti bila centralizirana pod strogim nadzorom KPJ i njezinim odlučivanjem o svemu na cijelom državnom teritoriju. Zapravo je to bila totalitarna partijska država u kojoj je jugoslovenstvo trebalo imati drugo značenje. Ono je trebalo označiti cjelovitost države i jedinstvenost društveno-ekonomskog uređenja nazvanog socijalističkim. Kad su se u partijskom vrhu osjetili već prilično izraženi nacionalni individualiteti i težnje republičkih partijskih rukovodstava za stvarnom federalizacijom, osmišljena je sintagma »jugoslovenski socijalistički patriotizam« pa jugoslovenstvo postaje politička oznaka i to ona koja podrazumijeva borbu za obranu tobože ugroženog socijalističkog sustava. Jugoslovenstvo tada poprima svoje staro unitarističko značenje iza kojega se skriva velikosrpska hegemonija. U sučeljavanju dviju koncepcija – centralističke i reformističke – sve češće centralisti ističu učvršćivanje vlasti jedinstvene jugoslovenske radničke klase, jedinstveni model samoupravljanja, jedinstvenu jugoslovensku kulturu itd., što sve u biti znači obnavljanje jugounitarizma. Prihvaćanja jugounitarističke orijentacije bilo je u Partiji i izvan nje, što je izazvalo reakciju na tu pojavu i nova politička gibanja.

Što se tiče utjecaja tog jugoslovenstva na hrvatsku historiografiju, mislim da ga nije bilo. Ona je ostala u znanstvenim okvirima suprotstavljajući se ideološko-političkim strujanjima. Znanstvena obrada pojave i razvoja jugoslovenstva u hrvatskoj historiografiji bila je davno dovršena. Pokušaji afirmacije novog (starog) jugoslovenstva bili su povijesni anakronizam i povjesničari su dobro znali što se iza njega krije. Njihove težnje bile su usmjerene na znanstvenu obradu novije hrvatske povijesti i osiguravanje uvjeta da taj zadatak što uspješnije izvrše.

S. Matković: S obzirom na to da nemamo napisanu kvalitetnu sintezu hrvatske historiografije 20. stoljeća, vrlo nam je važno obnoviti sjećanja na pojedine povjesničare, koji su obilježili pojedina razdoblja prošlog stoljeća. Osobno ste bili bliski s prof. dr. Bogdanom Krizmanom. Možete li objasniti zbog čega su njegovi radovi i dalje nezaobilazni i na koji je način dolazio do mnogima nedostupnih dokumenata? Kako je Krizman krajem 1970-ih i tijekom 1980-ih odlučio proučavati ustaški pokret i NDH? Jesu li ta djela nastala njegovom osobnom inicijativom ili je s »više razine« odlučeno da obrađuje te teme? Kako su u tadašnjoj Jugoslaviji primljene njegove knjige?

Hrvoje Matković: Da, doista, Krizmana i njegov rad dobro sam poznao. Premda je po struci bio pravnik, vrlo se rano priklonio proučavanju diplomatske povijesti, a potom i proučavanju hrvatske političke povijesti 20. stoljeća. Naime, on je nakon završenih studija u Zagrebu nastavio školovanje u Parizu i diplomirao na Visokoj političkoj školi u diplomatskoj sekciji, a zatim je – nakon sporazuma Cvetković-Maček – stupio u diplomatsku službu (bio je činovnik u Ministarstvu vanjskih poslova u Beogradu). Kako je bio sin političara Hinka Krizmana, postupno je, iz prve ruke, upoznao i politička gibanja, posebno ona skrivena od javnosti. Upoznao je i mnoge političare koji su dolazili njegovu ocu, a imali su značajnu ulogu u političkom životu Hrvatske i Jugoslavije (npr. Pribićević, Maček). Ipak, on ne ulazi u politiku, već prati njezine tokove. Drugi svjetski rat Krizman je proveo u internaciji u Grazu zajedno s ocem i bratom, a nakon rata ponovno je u diplomaciji obnovljene države (službenik poslanstva u Beču) dok Ranković nije »pročistio« diplomatski kadar 1949. i otpustio mnoge Hrvate iz diplomatske službe. Tada Krizman prelazi u Državni arhiv u Zagrebu i potom u Jadranski institut, te najzad, na Pravni fakultet. Sve sam Vam to naveo kako bih upozorio na njegovo bogato iskustvo i brojna poznanstva koja su mu koristila u prikupljanju arhivskog materijala i istraživanja arhivskih fondova.

Kao arhivski djelatnik Krizman je uočio važnost i značenje dokumenta za spoznavanje prošlosti, pa je uz obrade veliki dio svoje znanstvene djelatnosti posvetio objavljivanju zbirki nepoznatog arhivskog materijala. Što se tiče njegova interesa za nastanak i djelovanje ustaške organizacije u emigraciji i kasnije djelovanje ustaške vlasti u NDH (objavio je 5 opsežnih svezaka o toj problematici), siguran sam da je to bio rezultat njegova osobnog interesa i vlastite inicijative, a ne diktata s »više razine«. Očito su tome pridonijele i neke osobne situacije i okolnosti: sam je za NDH bio u životnoj opasnosti u internaciji; službovao je u diplomaciji i arhivu što mu je omogućilo prikupljanje arhivske građe do koje je inače bilo teško doći. Sjećam se razgovora s Krizmanom nakon objavljivanja posljednjeg sveska njegove tetralogije (*Pavelić u bjekstvu*). Pitao sam ga kako je došao do tako dragocjenih podataka o Pavelićevu kretanju u drugoj emigraciji poslije 1945. godine. Odgovorio mi je da je tada u jugoslavenskom poslanstvu u Argentini bio visoki diplomatski službenik, njegov dobar znanac i kolega iz diplomatskog razdoblja i da je njegovim posredovanjem došao do dokumenata iz Pavelićeva dosjea u argentinskom Ministarstvu unutarnjih poslova. Pavelića je, naime, stalno pratila argentinska policija i u tom dosjeu su bili svi podaci o njegovu kretanju i istupima.

Sličnim vezama Krizman se poslužio i u drugim prigodama. Tako je u arhivu Ministarstva (Sekretarijatu) vanjskih poslova u Beogradu imao poznanike, bivše kolege, koji su mu bili na usluzi u prikupljanju dokumenata koje drugi i nisu baš lako mogli dobiti. Jednom prigodom, kad sam htio pregledati neke fondove u tom arhivu, dao mi je preporuku za tamošnjega vodećeg arhivista pa sam neometano pregledao fondove koji su me zanimali.

Pitate me kako su u bivšoj (drugoj) Jugoslaviji primljene njegove knjige. O tome govori podatak da je njegova tetralogija o ustašama i NDH tiskana u tri izdanja, što znači da je i šira čitalačka javnost iskazala veliki interes za tu problematiku. Za znanstvene krugove Krizmanove knjige imaju posebno značenje i vrijednost jer je u njima obilno prezentirana izvorna građa do koje tada (a dijelom i danas) nije moguće lako doći. Naime, poslije 1945. mnogi su fondovi s građom o NDH preneseni u Beograd. Osim toga Krizman je istraživao i u stranim arhivima, gdje je konzultirao dokumentaciju političke, diplomatske i vojne provenijencije. I do te građe je teško doći jer su odlasci u strane arhive vezani uz znatne materijalne troškove. Što se tiče službenih krugova, partijski je aparat očito bio dobro upoznat s Krizmanovim knjigama. No u njima nije nalazio elemente za reagiranje. Vjerojatno zbog dva razloga: prvo, Krizman je donosio mnogo dokumentarne građe povezane komentarima koje je uspijevao vješto formulirati (posebno terminologijom) da za režim nisu bili izazovni, a drugo, što su se te knjige ipak pojavile u posljednjem razdoblju bivšeg sustava kad je partijski nadzor znatno olabavio i kad se pojavljivala literatura koja prije očito ne bi bila tiskana. U Krizmanovim knjigama o ustašama i NDH uočljivo je da se on ponajviše bavi ustrojem i funkcioniranjem ustaškog pokreta i kasnije ustaške vlasti te odnosima ustaškog vrha s osovinskim silama, a izostale su konfrontacije s NOB-om i bilo kakvi osvrti na politiku Partije.

S. Matković: Bavili ste se raznim temama. Jedna od intrigantnijih bila je i ona o masonstvu. Kako ste se za to odlučili i kako ste dolazili do podataka o toj »pikantnoj temi«?

Hrvoje Matković: Da, bavio sam se i tom temom, ali istraživanje o masonima i njihovoj organizaciji u cjelini nije bio cilj tog rada. Za masonstvo, i to u našoj sredini, zainteresirao sam se u tijeku istraživanja novije hrvatske povijesti i obrade političkih stranaka. Naime, obrađujući političko djelovanje Svetozara Pribićevića i njegove Samostalne demokratske stranke naišao sam u jednom tekstu beogradskog povjesničara Jovana Marjanovića podatak da je Svetozar Pribićević bio mason. Uz taj podatak nije bio naznačen izvor. Tada sam se prihvatio proučavanja dostupne literature o masoneriji i traganjem za dokumentima u kojima bih mogao naći podatke ne samo o Svetozaru Pribićeviću, već i o ostalim hrvatskim političarima, članovima masonskih loža. Ima nekih materijala pohranjenih u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, pa u Arhivu HAZU (npr. Šišićeva ostavština). Postupno sam dobivao jasniju sliku o masoneriji u Hrvatskoj, ali o Pribićeviću kao masonu ništa. U jednom od niza razgovora s dr. Srđanom Budisavljevićem, bliskim suradnikom i prijateljem Svetozara Pribićevića, zapitao sam ga: Je li Svetozar Pribićević bio mason? Spremno je odgovorio: Nije! Zatim je nastavio: »Ja sam bio član masonske organizacije, ali Svetozar nije. Bili su to i drugi samostalci kao npr. Većeslav Vilder i Hinko Krizman, ali Svetozar ne!« Konzultirao sam i neke druge ugledne ličnosti, za koje sam znao da su bili članovi masonskih loža, pa su mi i oni to potvrdili.

Međutim, tema o masonima u hrvatskoj (i jugoslavenskoj) politici za povjesničara je vrlo zanimljiva. Svaki novi istraživački napor približava nas sve više utvrđivanju njihove stvarne uloge u političkom životu. Zato sam na temelju prikupljene dokumentacije i pripremio jedan manji rad koji sam pokazao prof. Šidaku, a on ga je uvrstio u *Historijski zbornik*. Iz tog teksta je uočljivo kako se hrvatsko-srpski spor, odnosno suprotstavljanje hrvatske politike velikosrpskoj hegemoniji odrazio na stanje u jugoslavenskoj masonskoj organizaciji i kako je došlo do njezina rascjepa.

S. Matković: Mnogo ste se bavili Svetozarom Pribičevićem. Objavili ste dvije knjige o njegovoj političkoj djelatnosti i treću koja sadrži njegove političke spise s Vašom uvodnom studijom. I danas se povremeno čuje izreka da je početkom 1990. g. Srbima u Hrvatskoj nedostajao takav političar s autoritetom. Ima li to opravdanje? Je li to jalovi historicizam ili besplodni pokušaj preslikavanja jednog povijesnog modela u suvremenost?

Hrvoje Matković: Svetozar Pribičević je političar koji je u prvim desetljećima 20. st. odigrao vrlo značajnu i po mnogo čemu za Hrvatsku fatalnu ulogu. Bio je Srbin iz Hrvatske (rođen u Hrvatskoj Kostajnici) i u novostvorenoj jugoslavenskoj državi u svojoj najprije Demokratskoj, a zatim u Samostalnoj demokratskoj stranci okupio je većinu Srba u Hrvatskoj. Kao zagovornik i promicatelj jugoslavenskog unitarizma i centralističkog uređenja u Kraljevini SHS bio je u vrhu državne vlasti. Nekoliko je godina tijesno surađivao s Radikalnom strankom s kojom je zajedno državi nametnuo centralistički Vidovdanski ustav. No kad je uočio da je njegova suradnja s radikalima u striktnom provođenju centralizma njima pomogla da učvrste velikosrpsku hegemoniju, a nije ostvarila jedinstvenu jugoslavensku naciju, odbacuje jugounitarizam kao zabludu i povezuje se sa Stjepanom Radićem u borbi protiv radikalne velikosrpske politike. Tada je spoznao da su Srbi u Hrvatskoj zapravo bili pijuni beogradskih velikosrpskih krugova i da su im poslužili kao pomoćna snaga za učvršćivanje velikosrpske prevlasti. To je nesumnjivo najznačajnija komponenta Pribičevićeve političke ostavštine. Njegova daljnja politička djelatnost zasnivala se upravo na toj odrednici, pa se i povezao s Radićem u borbi za ravnopravnost Hrvatske, koja je i ovdašnjim Srbima (u Hrvatskoj) domovina.

Zbog takvog Pribičevićeva opredjeljenja rašireno je mišljenje da je Srbima u Hrvatskoj 1990. nedostajao jedan Svetozar Pribičević, pa ste i vi postavili pitanje o opravdanosti takvih razmišljanja. Bez obzira na to hoćemo li takvo pitanje procijeniti kao »jalovi historicizam« ili »preslikavanje povijesnih modela u suvremenost« usporedba Pribičevićeve političke djelatnosti i uvjerenja u posljednjoj fazi njegova života s onim što se događalo na ovim prostorima 1990. nameće se sama po sebi. Povjesničar ne može posve pouzdano reći što bi doista Pribičević učinio, ali na temelju dobrog poznavanja Pribičevića iz posljednje faze ima razloga za pretpostavku da ne bi podržao ni srpsku agresiju na Hrvatsku, ni pobunu Srba u Hrvatskoj poticanu iz Beograda. Ovdje moram upozoriti na Pribičevićevo »Pismo Srbima« koje im je uputio iz emigracije uoči nove 1934. godine, a to je dvije godine prije njegove smrti.

Promocija knjige dr. Trpimira Macana *Povijest hrvatskog naroda* u travnju 1999. S lijeva na desno: dr. Trpimir Macan, dr. Dragomir Mađerić, dr. Hrvoje Matković i dr. Franko Mirošević

U pismu doslovno kaže: »...ja moram da izjavim, da bi Srbi morali da poštuju i da priznaju volju Hrvata i odluku čak i u tom slučaju kad bi se oni izjavili protiv svake zajednice sa Srbima, a za svoju potpunu i neograničenu samostalnost. Ne mogu da zamislim ni za jedan čas tu mogućnost, da Srbi ratuju s Hrvatima zato, što oni neće da žive zajedno s njima, da Srbi ognjem i mačem nameću Hrvatima zajedničku državu. Takvo držanje osramotilo bi Srbe za sva vremena kao nasilnike i ugnjetače...«

Na takvom Pribićevićevu stajalištu temelji se i postavljeno pitanje o nedostajanju takvog srpskog političara među Srbima u Hrvatskoj u događajima početkom devedesetih godina. Nažalost, ono što Pribićević nije mogao zamisliti, dogodilo se.

S. Matković: Nezaobilazno je i pitanje o Drugom svjetskom ratu, Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i ustašama. Vama je uspjelo među prvima nakon uspostave samostalne hrvatske države, kada je i čitalačka javnost bila željna takvog štiva, napisati sintezu o NDH. Prošle godine izašlo Vam je i drugo, prošireno izdanje «Povijesti NDH» u izdanju Naklade Pavičić. Znam da je bilo različitih osvrta na knjigu. Je li u njima bilo ozbiljne sadržajne i metodološke analize ili su bili prožeti jednostranim pristupom?

Hrvoje Matković: U pravu ste kad kažete da je nakon uspostave samostalne hrvatske države javnost bila željna takvog štiva. Naime, u bivšem sustavu NDH je bila u školskim udžbenicima zabilježena samo u kratkim tekstovima jednostranom terminologijom, izrazito ideološkog i političkog obilježja, kao isključivo neprijateljska tvorevina. To je još jače dolazilo do izražaja u verbal-

nim istupima rukovodećih ljudi. Zato šira javnost i nije mogla uočiti njezino mjesto u kontinuitetu novije hrvatske povijesti i saznati što je to zapravo bilo, što je dovelo do njezine pojave, što se događalo za njezina trajanja i posebno za njezina sloma. Znanstvene obrade, koje su se počele javljati u posljednjem razdoblju komunističke vlasti nisu dolazile u ruke šire čitalačke publike. Sve je to navelo izdavača Nakladu Pavičić, znajući za moj interes za tu problematiku, da mi ponudi izradu jednog sintetičkog, preglednog teksta koji će se temeljiti na pouzdanoj građi i literaturi. Ja sam to prihvatio i tako je nastala knjiga *Povijest Nezavisne Države Hrvatske* kao kratki pregled pripremljen znanstvenom metodologijom, ali bez navođenja znanstvene aparature. Time se postigla veća preglednost i pristupačnost teksta široj javnosti. U knjizi su prikazane sve komponente kratkog trajanja NDH bez apologije i negativnog pretjerivanja.

Spominjete osvrte na knjigu. Bilo je nekoliko vrlo pozitivnih osvrta iz pera kvalificiranih stručnjaka. Tako npr. povjesničar Jere Jareb, utvrdivši da knjiga daje osnovne informacije o problematici koju obrađuje, smatra da je »u potpunosti ispunila svoju ulogu«. Ljubo Boban je u svojoj pozitivnoj recenziji naveo da je »znanstveno utemeljena« i »pisana smirenim pristupom«. Bilo je i osvrta u pojedinim stručnim časopisima, pa i u dnevnom tisku. Navest ću samo pisanje *Vjesnika* od 19. rujna 2002. u povodu drugog izdanja u kojem je zabilježeno da je »Matkovićeva knjiga na zavidnoj znanstvenoj razini« (Gojko Borić). Dakako, bilo je i nekih kritika, ali one su dolazile od nekolicine ljudi iz dnevno-političke sfere. Međutim, te osvrte ne možemo shvatiti ozbiljno, jer su – kako ste dobro formulirali – »prožeti jednostranim pristupom« i ne pomažu autoru u znanstvenoj valorizaciji i dotjerivanju teksta. Na što Vas npr. može upozoriti kritika knjige naslovljena »Velika podvala« (objavljena u listu *Nezavisna Država Hrvatska*), kad je njezin autor g. Pšeničnik, inače zet Ante Pavelića. Ili istup na jednom skupu jednog medijevalista, koji je zašao u dnevnu politiku, a koji tvrdi da je knjiga pisana »kako bi odgovarala tadašnjoj vlasti«. Kakve li besmislice! (Usput treba reći da je nositelj te vlasti bio s njom nezadovoljan.) Isti taj kritičar na promociju jedne svoje knjige doveo je aktualnog predsjednika države!

Međutim, mogu Vam reći da je prvo izdanje knjige u visokoj tiraži relativno brzo rasprodano, što je nakladnika ponukalo da objavi drugo, dopunjeno izdanje. To potvrđuje da je šira javnost doista »bila željna takvog štiva« i da je knjigu dobro prihvatila. Uz to moram navesti da sam dobio i niz usmenih i pismenih pozitivnih obraćanja iz raznih dijelova Hrvatske, pa i inozemstva.

S. Matković: Danas su u Hrvatskoj prisutne, uglavnom na niskoj političkoj razini, brojne rasprave i sukobi oko definiranja i ocjenjivanja Domovinskog rata, a istodobno traju i različite rasprave o Hrvatskoj u Drugom svjetskom ratu. Postoji li mogućnost prevladavanja takvih ideologiziranih rasprava? Vjerujete li da će se moći postići znanstveno definiranje spornih točaka?

Hrvoje Matković: Rasprave koje ste naveli ne iznenađuju, a ne vode ih znanstvenici nego ponajviše ljudi angažirani u politici. Iz njihovih istupa naziru se motivi koji ih vode. Oni zapravo traže uporište za tumačenje i postizavanje svojih dnevno-političkih ciljeva, odnosno traže argumente u

prošlosti za ostvarivanje svojih programa u sadašnjosti. Pri tome prošlost slabo ili vrlo površno znaju. Što se tiče znanosti, ona je načistu da je riječ o krupnim, upravo sudbinskim događajima za hrvatsku naciju i to u vremenu velikih povijesnih prekretnica ne samo u nas, već i šire u svijetu. Ti su događaji složeni od političkih, vojnih, diplomatskih i obavještajnih segmenata (za mnoge još i nedovoljni ili nikako poznati, posebno za one novijeg datuma). Za njihovo znanstveno vrednovanje, za davanje temeljitije i što potpunije obrade, za razrješenje spornih točaka događaja potrebna je autentična izvorna građa i smiren pristup. Potrebno je otkloniti bilo kakvu ideologizaciju i politikantstvo. Drugim riječima navedenim događajima, kako onima u Drugom svjetskom ratu tako i onima u Domovinskom ratu, treba pristupiti znanstvenom metodologijom. Treba argumentirano objasniti na temelju dokumentarne građe što se sve događalo, zašto se tako događalo i s kakvim posljedicama. To je zadatak naše historiografije i siguran sam da će ga ona izvršiti. Ideologiziranih rasprava će biti još, ali znanstvenicima to može biti samo poticaj da prikupljaju recentni materijal i da na temelju dostupne građe obrađuju pojedine segmente događaja koji će na kraju rezultirati cjelovitim obradama i objektivnim povijesnim prosudbama.

S. Matković: Kakvo je Vaše stajalište o razini današnje hrvatske historiografije? Uz to, što mislite o emigrantskoj (iseljeničkoj) literaturi, koja je nastala nakon Drugog svjetskog rata?

Hrvoje Matković: Za napredak hrvatske historiografije vrlo je važna, ili bolje reći neophodna, dobra institucionalna podloga. Već za bivšeg sustava ta je podloga bila proširena. Prije Drugog svjetskog rata povijesna istraživanja i objavljivanje radova bili su koncentrirani u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (danas HAZU), dok su poslije rata organizirane nove istraživačke ustanove (instituti, arhivske zbirke, zavodi), dakako, usmjerene pretežno na istraživanje radničkog pokreta i NOB-a. Sve su te institucije nastavile djelovanje i u samostalnoj hrvatskoj državi, u novim uvjetima, u drugom ozračju s proširenom tematikom, s povećanim istraživačkim kadrom i obrađivanjem mnogih zapostavljenih ili čak zabranjenih tzv. tabu tema. Rezultat takvog stanja je povećana izdavačka djelatnost (povjesni časopisi, monografije, zbornici). O tome svjedoče i izdanja Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu koji je od 1991. do danas s objavio 57 monografija. Što se tiče razine današnje hrvatske historiografije, ona je dosegla zadovoljavajući domet u primjeni znanstvene metodologije, a posebno je ohrabrujuća činjenica da je stasala nova generacija mladih istraživača koja u institutima marljivo radi i objavljuje rezultate svojih istraživanja. Dakako, treba odati priznanje i onima koji se brinu o pribavljanju materijalnih sredstava, što u današnjim gospodarskim prilikama predstavlja velik napor i zahtijeva velik angažman.

Što se tiče emigrantske literature, u kojoj se obrađuju politička pitanja, treba utvrditi da je ona ponajprije usmjerena na razdoblje Drugog svjetskog rata, odnosno na događaje u NDH. Riječ je najčešće o izlaganjima o pojedinim situacijama i problemima tada postojeće hrvatske države i odnosima pojedinih skupina u strukturama njezine vlasti, i to iz pera onih dužnosnika

koji su bili u te događaje uključeni. Dio tih radova napadno je ideologiziran i nadahnut apologijom četverogodišnjoj državi i poglavniku Paveliću. Dakako, ta su kazivanja i prisjećanja najčešće obilježena subjektivnošću autora. Ima i autora drugih orijentacija, osim ustaških. Ipak, u nizu priloga, objavljenih u emigrantskim časopisima (među kojima se ističe *Hrvatska revija*) nalazimo i mnoge korisne podatke koji povjesničaru mogu poslužiti kao poticaji za daljnja istraživanja uz obveznu provjeru vjerodostojnosti. Podjele među emigrantima dovele su do ozbiljnog sučeljavanja, pa i uzajamnog optuživanja, što nas dovodi do otkrivanja skrivenih aktivnosti i njihovih motiva koje su javnosti bile nepoznate.

U svakom slučaju obrada NDH i problema vezanih uz njezino postojanje zahtijeva uvid u emigrantsku literaturu i bez tog istraživačkog segmenta ona ne bi bila potpuna.

S. Matković: Uz znanstveni rad mnogo ste se bavili i nastavom povijesti. Bili ste i savjetnik za nastavu povijesti i glavni urednik nastavnog povijesnog časopisa. Imate bogato iskustvo u radu na unapređivanju nastave, a pisali ste i udžbenike. Kako gledate na nastavu povijesti u osnovnim i srednjim školama danas? Zašto su danas mnogi nezadovoljni nastavom povijesti? Na koji bi se način mogao taj problem premostiti?

Hrvoje Matković: Tema koju ste dotaknuli vrlo je aktualna, a na neki način i bolna, jer nakon više od jednog desetljeća hrvatske samostalnosti ne vidim pomaka na bolje. Naprotiv, problemi se pojačavaju. Nakon izlaska iz bivše zajedničke države i urušavanja komunističkog sustava ukazala se prigoda da se – uz oslobođenje nastave povijesti od ideologizacije i političke usmjerenosti – intenzivno krene u pozitivne promjene kako bi predmet povijest ostvarivao svoje prave ciljeve i zadatke. Međutim, programiranje nastavnoga gradiva i odobravanje udžbenika povjereni su osobama koje su, vjerujem, imale dobre namjere, ali im je nedostajala stručno-metodička sprema i nastavničko iskustvo. I rezultat je bio loš. Znače, ne mogu o nastavi i udžbenicima meritorno odlučivati ljudi koji nikad nisu bili u razredu, koji ne znaju što vremenski znači jedan nastavni sat, koja je količina nastavnoga gradiva optimalna za jednu nastavnu jedinicu, koje su metode rada primjerene psihofizičkoj dobi učenika, koja su sve nastavna pomagala i nastavna sredstva nastavniku na raspolaganju u organizaciji različitih tipova nastavnog sata, što je to radni, a što narativni udžbenik itd. Ako tome dodate i naprasno i nerazumno obustavljanje izlaženja nastavničkog časopisa, onda je jasno da situacija u nastavi povijesti i ne može biti bolja. Učinjeno je mnogo pogrešnih koraka, koji izazivaju opravdano nezadovoljstvo i stručnih krugova i nastavnika i šire javnosti.

Dakako, nisu u pitanju samo loši programi i neprimjereni udžbenici i konfuzija s paralelnim udžbenicima. To je ono što je među problemima najuočljivije. Riječ je i o drugim problemima koji podjednako utječu na loše stanje u nastavi povijesti kao što su slabo organizirano praćenje rada nastavnika i pružanje pomoći nastavnicima u njihovu radu, zanemarivanje didaktičko-metodičke pripreme budućih nastavnika za vrijeme studija, nedovoljna briga o opremanju škola sredstvima za unapređivanje nastave povijesti

itd. Problematika je, kako vidite, široka i kompleksna. Pitate na koji bi se način mogla premostiti. Očito je nužan angažman jednog kvalificiranog stručnog tima u kojem bi se okupili predstavnici povijesne znanosti i ponajbolji praktičari (nastavnici povijesti kojih imamo) i koji bi ozbiljno i kompetentno pripremili projekt u kojem bi dali rješenja i označili dinamiku realizacije. Pri tome bi morali odbaciti svaku megalomaniju i voditi računa o našim prilikama i mogućnostima.

S. Matković: Od kada ste u mirovini predajete suvremenu hrvatsku povijest na Hrvatskim studijima. U Vašem kolegiju obuhvaćena je povijest Hrvatske u 20. stoljeću, pa nužno obuhvaćate i Jugoslaviju. Kako današnji studenti doživljavaju predavanja iz povijesti Jugoslavija?

Hrvoje Matković: Logično je da se u proučavanju hrvatske povijesti u 20. st. mora obraditi i povijest Jugoslavije kako bi se shvatilo stanje u obje Jugoslavije koje je opterećivalo Hrvatsku i izazivalo otpore. Samo tako se mogu promotriti korijeni onoga što je dovelo do propasti Jugoslavije i ostvarenja hrvatske državne samostalnosti. Sadašnja generacija studenata proživjela je svoje djetinjstvo u Jugoslaviji, doživjela je njezin slom i propast te uspostavu samostalne i suverene Hrvatske. Ono što su tijekom svog dosadašnjeg školovanja u osnovnoj i srednjoj školi slušali nije bilo dovoljno da potpuno shvate bit konfliktnog stanja u bivšoj državi, a to znači i položaj Hrvatske. Zato sada, kad su već u zrelijoj dobi i kad tijekom studija dobivaju nove informacije i dublje ulaze u tu problematiku (a Jugoslavija je završen povijesni proces), pokazuju znatan interes za prilike u obje Jugoslavije. To potvrđuju njihova dodatna pitanja, posebno ona o djelovanju i ulozi pojedinih vodećih povijesnih ličnosti, pa o strukturi vlasti i njezinim mehanizmima, o stajalištu velikih sila prema Jugoslaviji i Hrvatskoj i dr. Njihova zainteresiranost uočljiva je i po preuzimanju tema za diplomski rad i općenito po pokazanom znanju na ispitu.

Međutim, treba napomenuti da posebni interes pokazuju za razdoblje NDH. O tome u školi do sada nisu mnogo saznali ili bolje reći saznali su premalo. Za mnoge događaje čuli su tek od svojih djedova, pogotovo od onih koji su bili u vojnim formacijama NDH i na »križnom putu«. Zato im temeljitija obrada NDH pruža nove spoznaje. Te spoznaje studenti primaju kao otkrića i u njima nalaze odgovore na pitanja koja ih zaokupljaju.

S. Matković: Možete li nam na kraju ovog razgovora ukratko reći nešto o Vašim budućim planovima. Na čemu sada radite? Postoji li neka tema koju biste još željeli obraditi?

Hrvoje Matković: Trenutno sam zaokupljen dovršavanjem jedne knjige, o čijem sadržaju još ne bih govorio. Ona je kod izdavača i nadam se da će u dogledno vrijeme – kako se to kaže – ugledati svjetlo dana. A što se tiče budućih planova, njih uvijek ima, ali je pitanje hoće li biti vremena da se oni realiziraju. Prateći noviju literaturu i problematiku koja se u njoj obrađuje, dolazim do nekih tema o kojima bih htio nešto napisati. Da budem konkretniji u posljednje vrijeme zaokuplja me uloga Davida Sinčića u pripremanju puča Lorković-Vokić. Čini mi se da je ta uloga bila vrlo važna i da ona do sada nije dovoljno

rasvijetljena. Sinčić je bio veza između Lorkovića i potpredsjednika HSS-a ing. Augusta Košutića. Komunističke vlasti su ga nakon sloma NDH 1945. uhitile, dugo držale u zatvoru i najzad pogubile. Mene su, inače, privlačile teme vezane uz političku djelatnost pojedinih ličnosti koje su ostavile trag u novijoj hrvatskoj političkoj povijesti. David Sinčić je nesumnjivo jedan od njih, pa mislim da bi obrada njegove ukupne političke aktivnosti, predratne i ratne, pridonijela boljem shvaćanju hrvatske politike u jednom uzburkanom vremenu. Dakako, ima i drugih ličnosti i tema koje bih volio obraditi, ali to prepustimo vremenu koje dolazi i koje će pokazati jesu li to možda samo zamisli i htijenja jednog osamdesetgodišnjaka ili će se od njih nešto i ostvariti.

BIBLIOGRAFIJA RADOVA PROF. DR. HRVOJA MATKOVIĆA

POPIS RADOVA

K r a t i c e:

HP	<i>Historijski pregled</i>
NP	<i>Nastava povijesti</i>
HZ	<i>Historijski zbornik</i>
JIČ	<i>Jugoslavenski istorijski časopis</i>
R	<i>Radovi Instituta (danas Zavoda) za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu</i>
ČSP	<i>Časopis za suvremenu povijest</i>
HR	<i>Hrvatska revija</i>
MOG	<i>Mogersdorf – Internationales kulturhistorisches Symposion</i>
PM	<i>Pazinski memorijal</i>

KNJIGE:

1. *Hasan-paša pod Siskom 1593.*, povijesna pripovijest, u ediciji Prošlost moje zemlje, sv. 4, izdavač Školska knjiga, Zagreb, 1962.
2. *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*, Zagreb, 1972.
3. *Suvremena politička povijest Hrvatske*, Zagreb 1993. (drugo izdanje 1995., treće 1999.)
4. *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 1994. (drugo izdanje 2002.)
5. *Svetozar Pribičević, ideolog – stranački vođa – emigrant*, Zagreb 1995.
6. *Povijest Jugoslavije*, Zagreb 1998. (drugo izdanje 2003.)
7. *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb 1999.
8. *Mala ilustrirana hrvatska povijest* (ilustrator Dragutin Trumbetaš), Zagreb 2001.
9. *Svetozar Pribičević – izabrani politički spisi* (izbor, bibliografija i uvodna studija Hrvoje Matković), Zagreb 2000.
10. *Sisačka bitka 1593.*, Sisak 2002.

RASPRAVE I ČLANCI:

1. Iz prošlosti Petrinje, Spomenica Učiteljske škole u Petrinji, Petrinja 1952.
2. Izvještaji Konstantina Rojčevića o događajima na Rijeci i Sušaku 23. listopada 1918., Jadranski zbornik, sv. III, Rijeka 1958.

3. Đačke demonstracije u Zagrebu 1917. godine, Zbornik «Iz starog i novog Zagreba», sv. II, Zagreb 1960.
4. Kukuljevićev govor na prvoj skupštini Društva za povjesnicu jugoslavensku 1850. godine, HP 2/1960.
5. Hrvatska pred ujedinjenjem 1918. godine, Ljetopis JAZU 65, Zagreb 1961.
6. Pad bana Matka Laginje, HP 1/1962.
7. Veze između frankovaca i radikala od 1922. do 1925., HZ sv. XV./1962.
8. Iz političke korespondencije 1919/20. godine, HP 2/1962.
9. Jedno predavanje Svetozara Pribičevića o šestojanuarskoj diktaturi, HP 4/1962.
10. Odras političkih zbivanja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 1921. godine na rad zagrebačkog gradskog zastupstva, Zbornik «Iz starog i novog Zagreba», sv. III., 1963.
11. O nekim prijedlozima za rješavanje hrvatskog pitanja 1935.-39. godine, Zbornik Instituta za historiju Slavonije, Slavonski Brod 1963., sv. I.
12. Hrvatska zajednica, Zbornik «Istorija XX. veka», sv. V., Beograd 1963.
13. Šurminova akcija za osnivanje Hrvatske narodne stranke, HZ XIX./1966.
14. Svetozar Pribičević u 1918. godini, Zbornik Instituta za historiju Slavonije, Slavonski Brod 1968, sv. 6.
15. Stjepan Radić i Svetozar Pribičević u jugoslavenskoj politici od ujedinjenja do šestojanuarske diktature, JIP 4/1969.
16. Pojava i etape razvoja Samostalne demokratske stranke 1924.-1929., ČSP 1/1971.
17. Stjepan Radić – u povodu 100-godišnjice rođenja, NP 4 1970/71.
18. Djelovanje i sukobi građanskih stranaka u Šibeniku između dva svjetska rata, R sv. 2/1972.
19. Politički rad Matka Laginje od 1918. do 1920. godine, *Dometi* 5-6/1973 (Rijeka)
20. Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka, NP 1/1973.
21. Odnos Aleksandra Karađorđevića prema političkom djelovanju Matka Laginje, ČSP III./1974.
22. Matko Laginja, Kalendar «Jurina i Franina», Rijeka 1974.
23. Glavne građanske političke stranke u staroj Jugoslaviji do šestojanuarske diktature, Pogledi i iskustva (Zagreb), br. 2/1974.-75.
24. Je li šestojanuarska diktatura bila monarhofašistička, NP 2/1976.
25. Glavna obilježja povijesnog razvoja Hrvatske 70-ih godina 19. stoljeća, Stota obljetnica Druge opće hrvatske učiteljske skupštine, Zbornik radova, 1975.

26. Prilog proučavanju masonske organizacije u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca – Šidakov zbornik HZ XXIX-XXX./1976.-77.
27. Talijanski fašizam i šestojanuarska diktatura, PM, sv. 9/1979.
28. Hrvatske zemlje u jugoslavenskoj zajednici na dodiru panonskog prostora i Balkana, MOG, sv. 11/1979.
29. Austroslavizam i jugoslavenstvo u koncepcijama jugoslavenskih političara 1918. godine, Zbornik «Stvaranje jugoslavenske države 1918.», Beograd 1983.
30. Političko opredjeljivanje hrvatskog seljaštva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, NP 1/1982.
31. Stjepan Radić u borbi protiv centralizma i unitarizma, Studentski list, XXVI./1971.
32. Pitanje uređenja jugoslavenske države u programima i političkoj akciji hrvatskih i političkih stranaka, MOG sv. 17/1985.
33. Jasenovac u dokumentima emigrantske vlade, Okrugli stol – materijali s rasprave, Jasenovac 1985.
34. O nekim pitanjima strukturiranja sadržaja NOB-e i njihovoj interpretaciji, PM 15/1987.
35. Uloga Matka Laginje u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, HZ XLI./1988.
36. The founding of the Yougoslav state, Iseljenički kalendar 1988.
37. Šufflayeva akcija za osnivanje Hrvatske narodne radikalne stranke, ČSP 1-3/1991.
38. Ante Trumbić i Hrvatska zajednica, Zbornik «Život i djelo Ante Trumbića», 1991.
39. Stjepan Radić u izbornoj 1920. godini, ČSP 3/1992.
40. Matko Laginja, feljton u *Vjesniku* od 17. do 19. rujna 1992.
41. Stjepan Radić – u povodu 120-godišnjice rođenja, NP 1/1992.
42. Pravoslavna crkva u Hrvatskoj i Svetozar Pribičević, HR 1/1992.
43. Pismo Mladena Lorkovića poglavniku Anti Paveliću, ČSP 2-3/1993.
44. Svetozar Pribičević u danima postojanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba, R sv. 26/1993.
45. Svetozar Pribičević od unitarista i centralista do federalista i republikanaca, Zbornik Slavonija-Srijem-Baranja-Bačka, Zagreb 1993.
46. Crtice iz nedavne prošlosti okićkog kraja, Zbornik «Pod Okićem», Zagreb 1993.
47. Svetozar Pribičević u prevratnim danima 1918. godine, HR 4/1993.
48. Hrvatski političar Josip Predavec, HR 4/1994.
49. Pogovor knjizi Vinka Nikolića «Tragedija se dogodila u svibnju», Zagreb 1995.
50. Stjepan Radić i Prag, HR 1-2/1995.

51. Istra i Rijeka u dokumentima izbjegličke vlade od 1941.-1945., PM, Pazin 1995.
52. Parlamentarni izbori i stranačke borbe na sisačkom području između dva rata, ČSP 1-2/1996.
53. Skupštinski izbori u Petrinji između dva svjetska rata, HR 3-4/1996.; Petrinjski zbornik 1/1998.
54. Matko Laginja i Hrvatska zajednica, Zbornik «Ivan Matetić-Ronjgov», sv. 5, Rijeka 1996-97.
55. Zbornik radova «Vinko Nikolić – 85 godina» (izlaganje na promociji zbornika), HR 3-4/1997.
56. Vinko Nikolić – svjedok povijesti svojim knjigama «Tragedija se dogodila u svibnju», «Pred vratima domovine» i «U službi domovine», Zbornik «Vinko Nikolić – 85 godina», Šibenik 1997.
57. Svjedok povijesti – u povodu 85. rođendana Vinka Nikolića, Školske novine br. 14/15. rujna 1997.
58. Obnova Hrvatske seljačke stranke, HZ L./1997.
59. Hrvatska politika o Istri u vrijeme drugog svjetskog rata, HR 2/1997.
60. Napomene uz proučavanje povijesti Jugoslavije, HR 4/1998.
61. Stjepan Radić i konkordat, HR 1-2/1998.
62. Rudolf Horvat – autor knjige «Hrvatska na mučilištu», Zbornik dr. Rudolf Horvat – život i djelo, Koprivnica 1998.
63. Proslava tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva 1925. godine i njezini odjeci u Hrvatskoj, Zbornik «Prvi hrvatski kralj Tomislav», Zagreb 1998.
64. Stjepan Radić u Hrastovici i Petrinji 1905. godine, Petrinjski zbornik sv. 2/1999.
65. Hrvatska historiografija u razdoblju 1918.-1945., HZ LII./1999.
66. Stjepan Radić i Hrvatski blok, R 32.33/1999.-2000.
67. O štrajku učenika petrinjske Učiteljske škole 1936. godine, Petrinjski zbornik sv. 3/2000.
68. Je li velikosrpski imperijalizam poražen, Zbornik «Treća Hrvatska» (Branimir Bilić i sugovornici na TV – Misli 21. stoljeća), Zagreb 2001.
69. Radićeva skupština u Sisku 1920. godine i njezin odjek u političkoj javnosti, *Riječi*, časopis Matice hrvatske Sisak 3-4/2001.
70. Politički lik Matka Laginje prije i poslije banovanja, Zbornik Društva za povjesnicu Klana sv. 6, Klana 2001.
71. Matko Laginja i kralj Aleksandar, Zbornik Društva za povjesnicu Klana sv. 6, Klana 2001.
72. Matko Laginja i društvena gibanja u vrijeme njegova banovanja, Zbornik Društva za povjesnicu Klana sv. 6, Klana 2001.

73. Političko opredjeljivanje stanovništva kutinskog kraja između dva svjetska rata, Zbornik Kutina, Kutina 2002.
74. Prilog proučavanju političke djelatnosti Jurja Krnjevića, ČSP 1/2002.
75. Stjepan Radić u hrvatskoj politici potkraj XIX. stoljeća, Zbornik Dragutina Pavličevića, Zagreb 2002.
76. Nezavisna Država Hrvatska kao dio novije hrvatske povijesti (uz 60. obljetnicu osnutka, 1941.-2001.), *Zadarska smotra* 5-6/2001.

OCJENE, PRIKAZI I KRITIKE:

1. Historijska čitanka za hrvatsku povijest, Zagreb 1952., uredio Jaroslav Šidak, HP 2/1954.
2. Mirjana Gross, Opća povijest (udžbenik), Zagreb 1954., HP 2/1954.
3. Fuad Slipičević, Prvi svjetski rat i stvaranje države Južnih Slavena, Sarajevo 1957., HP 2/1957.
4. Izložba «Iz historije radničkog pokreta u Hrvatskoj», HP 4/1957.
5. Historijski časopis, HP 1/1958.
6. Prilozi o nastavi povijesti u časopisu «Naša škola», Sarajevo 1957. i 1958., HP 1/1958.
7. Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine, sv. IX, Sarajevo, HP 1/1960.
8. Srđan Budisavljević, Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb 1958., Istorijski zapisi 1/1960.
9. Izvori za hrvatsku povijest I-IV, (Zagreb 1955.-1959.) HP 3-4/1960.
10. Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu – Odsjek za povijest, sv. 1, 2 i 3, HP 3-4/1961.
11. Izložba «1961. godina u Hrvatskoj», HP 3-4/1961.
12. Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, sv. X i XI, Sarajevo, HP 1/1962.
13. Jugoslavenski istorijski časopis, god. I., HP 2/1963.
14. O jednoj neznanstvenoj kritici, ČSP 1/1973.
15. Sinteza se mora temeljiti na provjerenoj faktografiji, ČSP 2/1973.
16. Nusret Šahić, Četništvo u Bosni i Hercegovini 1918.-1941., Sarajevo 1971., ČSP 3/1973.
17. Ljubo Boban, Svetozar Pribičević u opoziciji 1928.-1936., Zagreb 1973., NP 2/1974.
18. Bogdan Krizman, Vanjska politika jugoslavenske države 1918.-1941., Zagreb 1975., NP 4/1975.
19. Bogdan Krizman, Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države, Zagreb 1977., NP 2/1978.
20. Isaac Deutscher, Rusija, Kina i Zapad, Zagreb 1979. NP 3-4/1980.

21. XIV i XV zasjedanje Jugoslavensko-čehoslovačke komisije za povijest (1980. i 1981.), HZ XXXV./1982.
22. Zorica Stipetić, Argumenti za revoluciju – August Cesarec, Zagreb 1982., NP 3/1983.
23. Dušan Bilandžić, Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – glavni procesi, Zagreb 1985., treće izdanje, NP 3/1986.
24. Bogdan Krizman, Pavelić u bjekstvu, Zagreb 1986., NP 4/1986.
25. Vojtech Zamarovsky, Junaci antičkih mitova – leksikon grčke i rimske mitologije, Zagreb 1985., NP 1/1988.
26. Dalmacija u narodnom preporodu 1835.-1848. – Zbornik radova, Zadar 1984., NP 2/1988.
27. Ivan Jelić, Osnivački kongres Komunističke partije Hrvatske 1937., Zagreb 1987.
28. Ivo Rendić-Miočević, Didaktičke inovacije u nastavi povijesti, Zagreb 1989., NP 3/1989.
29. Dimitrije-Dimo Vujović, Podgorička skupština 1918., Zagreb 1989., NP 3-4/1990.
30. Bogdan Krizman, Hrvatska u prvom svjetskom ratu – hrvatsko-srpski politički odnosi, Zagreb 1989., NP 3-4/1990.
31. Svetozar Pribićević, Diktatura kralja Aleksandra, Zagreb 1990., NP 3-4/1990.
32. Anđelko Milardović, Srbijanski masovni pokret i hrvatsko pitanje, Zagreb 1991., NP 1/1992.
33. Smiljko Sokol – Branko Smerdel, Ustavno pravo, Zagreb 1992., ČSP 2-3/1993.
34. Rudolf Horvat, Hrvatska na mučilištu (pretisak), Zagreb 1992., ČSP 2-3/1993.
35. Bleiburška tragedija hrvatskog naroda, Zagreb 1993., HR 1/1994.
36. Zbornik Slavonija-Srijem-Baranja-Bačka, Zagreb 1993., HR 2-3/1993.; ČSP 1/1994.
37. Aleksandar Vojinović, NDH u Beogradu, Zagreb 1995., HR 4/1995.
38. Jere Jareb, Pola stoljeća hrvatske politike 1895.-1945., (pretisak inozemnog izdanja, Buenos Aires 1961.), domovinsko izdanje Zagreb 1995., ČSP 2/1995.
39. Ljubo Boban, Dr. Tomo Jančiković – HSS između zapadnih saveznika i jugoslavenskih komunista, Zagreb 1996., HZ XLX./1996.; HR 3-4/1996.
40. Ante Pavelić, Doživljaji I., Zagreb 1995., HR 3-4/1996.
41. Jere Jareb, Zlato i novac NDH iznesen u inozemstvo 1944. i 1945., Zagreb 1997., ČSP 3/1998.
42. Jere Jareb, Gold and Money of the Independent State of Croatia, Croatian international relations review, Zagreb No 11/1998.

43. Ante Pavelić, Doživljaji II., Zagreb 1998., HR 4/1999.
44. Dušan Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, Zagreb 1999., ČSP 1/2000.
45. Povlačenje 1945 – krivci i žrtve, Zagreb 2000., ČSP 2/2000.
46. Zdenko Radelić, Božidar Magovac – s Radićem između Mačeka i Hebranga, Zagreb 1999., ČSP 1/2000.
47. Ivica Golec, Povijest školstva u Petrinji (1750.-1918.), Petrinja 2000., ČSP 3/2001.
48. Jere Jareb, Državno gospodarstveno povjerenstvo NDH od kolovoza 1941. do travnja 1945., Zagreb 2001., ČSP 3/2001.
49. Prinosi za proučavanje života i djela dr. Ive Pilara, sv. 1, Zagreb 2001., ČSP 1/2002.
50. Norka Machiedo Mladinić, Životni put Ive Tartaglie, Split 2001., ČSP 2/2002.
51. Razgovor s dr. Jerom Jarebom u povodu 80-godišnjice njegova života, ČSP 3/2002.
52. Bosiljka Janjatović, Politički teror u Hrvatskoj 1918.-1935., ČSP 1/2003.
53. Prinosi za proučavanje života i djela dra Ive Pilara (godišnjak, drugi svezak), Zagreb 2002., ČSP 1/2003.

ČLANCI U ENCIKLOPEDIJAMA:

Enciklopedija Jugoslavije (Leksikografski zavod)

1. Lorković Ivan
2. Pribičević Adam
3. Pribičević Milan
4. Pribičević Svetozar
5. Pribičević Valerijan
6. Radić Stjepan
7. Radić Pavle
8. Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca
9. Političke stranke u Jugoslaviji – Hrvatska 1918.-29.
10. Smodlaka Josip
11. Schlegel Toni
12. Šurmin Đuro
13. Vilder Većeslav
14. Bosna i Hercegovina između dva svjetska rata
15. Hrvatska između dva svjetska rata

Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture (Školska knjiga 1980.)

16. Pribičević Svetozar

17. Radić Stjepan – Hrvatska seljačka stranka

18. Trumbić Ante

Enciklopedija za djecu i omladinu (Školska knjiga, sv. I.)

19. Kronologija povijesnih događaja (str. 174-183)

STRUČNO-METODIČKI PRIKAZI:

1. Nastavnikove bilješke na satu historije, HP 1/1954.
2. Dijafilm u nastavi povijesti, HP 3/1954.
3. Upotreba tekstova u nastavi povijesti (u suradnji s Ivanom Kampušem), HP 1/1957.
4. Metoda diskusije u nastavi historije, HP 2/1957.
5. Upotreba flanelografa na satovima historije, HP 4/1957.
6. Nacrt obrade methodske jedinice «Francuska buržoaska revolucija» (u suradnji s Ivanom Kampušem), HP 2/1958.
7. Primjer radnog udžbenika, HP 4/1962.
8. Historijska terminologija u nastavnom radu, HP 1/1963.
9. Nastava historije u stručnim školama Hrvatske, NP 2/1967.-68.
10. Zabilješke o naturalnim radnjama iz povijesti, NP 2/1969.-70.
11. Audiovizualna sredstva u nastavi povijesti, Prvi jugoslavenski simpozij o nastavi istorije, Novi Sad 1972.
12. Nekoliko napomena o radio-emisijama povijesne tematike (uz tekst radio-emisije «Bitka za ranjenike»), NP 3/1973.
13. Zajednički sadržaji u programima nastave povijesti za srednje škole u SR Hrvatskoj, NP 1/1974.
14. Izborna nastava povijesti, NP 2/1975.
15. Nastavnici i učenici o nastavi povijesti – tragom jedne ankete, NP 4/1975.
16. Radio-emisija iz povijesti i njezina primjena u nastavi, NP 1/1976.
17. Perspektive nastave povijesti u završnoj fazi srednjeg obrazovanja, NP 1/1978.
18. Životni put Josipa Broza Tita na elemet-filmu (u suradnji s Ljubom Kargačinom), NP 1/1978.
19. Didaktička vrijednost slike i njena upotreba u nastavi povijesti, NP 2/1978.
20. Posebnost element-filma i načela njegove upotrebe u nastavi povijesti, NP 2/1979.
21. Organizacija nastavnog sata povijesti s posebnim osvrtom na upotrebu element-filma, NP 1/1980.

22. Serija priručnika o zavičajnoj nastavi za osnove škole u SR Hrvatskoj kao pokušaj povezivanja ekonomske, političke i kulturne povijesti (u suradnji s Dragutinom Pavličevićem), NP 1/1981.
23. O nekim pitanjima strukturiranja sadržaja NOB-e i socijalističke revolucije i njihovoj interpretaciji, Obrazovanje i rad 6-7/1981.
24. Metodičko-didaktički aspekti učeničkih ekskurzija u mjesta značajna za narodnooslobodilačku borbu, NP 3-4/1982.
25. Što se dogodilo s programom povijesti u SR Hrvatskoj, NP 2/1984.
26. Zajednička programska jezgra za nastavu povijesti i njezina osnovna obilježja, NP 3/1985.
27. Komu pripada metodika nastave povijesti, NP 4/1986.
28. Odnos znanstvenog, idejnog i odgojnog u nastavi povijesti, NP 1-2/1987.
29. Mjesto i položaj nastave povijesti u SFRJ u usporedbi s položajem nastave povijesti u školskim sistemima evropskih zemalja i SAD (u suradnji s Milutinom Perovićem i Miomirom Dašićem), NP 1/1988.
30. Kritički prikaz dostignuća metodike nastave povijesti u našoj zemlji, NP 1/1991.
31. Prostor za izvođenje nastave povijesti, NP 2/1991.
32. Zrinsko-frankopanska urota u starijoj i novijoj udžbeničkoj literaturi, NP 3-4/1991.
33. Eugen Kvaternik i Rakovička buna u udžbenicima povijesti, NP 2/1992.
34. Opća obilježja života ljudi u prapovijesno doba, NP 3-4/1992.
35. Hrvatske zemlje u prapovijesno doba, NP 3-4/1992.
36. Prve države u povijesti, NP 3-4/1992.
37. Svijet i Europa u ranom srednjem vijeku, NP 3-4/1992.
38. O stanju pouka zgodovine v Republiki Horvaški, Zgodovina v šoli, Ljubljana, 2/1993.
39. Preučevanje domačega okolja in domače zgodovine v Republiki Horvaški, Zgodovina v šoli, Ljubljana, 3/1997.

UDŽBENICI I PRIRUČNICI:

1. Povijest – u ediciji «Školski leksikon» (u suradnji s Olgom Salzer), Zagreb, 1963. (drugo, prošireno izdanje 1965.)
2. Povijest 19. stoljeća s odabranim povijesnim tekstovima, udžbenik za srednje škole, Zagreb 1967. (devet izdanja do 1975.)
3. Povijest 1, udžbenik za I. razred usmjerenog srednjeg obrazovanja, Zagreb 1976. (devet izdanja do 1984.)
4. Storia 1 – scuole medie (na tal. jeziku za škole talijanske manjine), Rijeka 1979.

5. Povijest 1, udžbenik za prvi razred pripremljene faze usmjerenog obrazovanja, Zagreb 1985. (četiri izdanja do 1988.)
6. Povijest 1, udžbenik za kulturološko-umjetničko, odgojno-obrazovno, jezično, upravno-pravno i muzičko usmjerenje (u suradnji s Blagotom Draškovićem), Zagreb 1989. (dva izdanja do 1990.)
7. Povijest 2, udžbenik za srednje škole (u suradnji s Blagotom Draškovićem), Zagreb 1990.
8. Povijest 2, povijest za usmjereno obrazovanje (u suradnji s Dušanom Bilandžićem, Ivanom Jelićem, Dragutinom Pavličevićem, Nikšom Stančićem i Radovanom Vukadinovićem), Zagreb 1986. (pet izdanja do 1991.)
9. Povijest 8, udžbenik za 8. razred osnovne škole, Zagreb 2000. (četiri izdanja do 2002.)
10. Vježbenica (radna bilježnica) uz udžbenik Povijest 8, Zagreb 2001. (četiri izdanja do 2003.)
11. Povijest 8., priručnik za nastavnike uz udžbenik Povijest 8 (u suradnji s Ivkom Pavičić), Zagreb 2003.
12. Povijest 4, udžbenik za 4. razred gimnazije (u suradnji s Frankom Miroševićem), Zagreb 2001. (drugo izdanje 2003.)
13. Povijest 4 – priručnik za nastavnike uz udžbenik Povijest 4, Zagreb 2003.
14. Šibenik i okolni krajevi (u suradnji s Paškom Paićem) – priručnik za zavičajnu nastavu, Zagreb 1984. (četiri izdanja do 1990.)
15. Šibenska županija – priručnik za zavičajnu nastavu, Zagreb 1995.
16. Šibensko-kninska županija – priručnik za zavičajnu nastavu, Šibenik 2002.

NEKROLOZI (IN MEMORIAM):

Juraj Kolaković, NP 3/1974.

Profesoru Šidaku u spomen, NP 3/1986.

Vojmir Kljaković, NP 3/1986.

Bogdan Krizman, ČSP 3/1994.

Ljubo Boban, HR 4/1994.; Školske novine 39/1994.